

SPOŁECZEŃSTWO
EDUKACJA
JĘZYK

Tom 14/2/2021, ss. 125-136
ISSN 2353-1266
e-ISSN 2449-7983
DOI: 10.19251/sej/2021.14.2(10)
www.sej.mazowiecka.edu.pl

Joanna Maciejewska, Beata Płackiewicz
Mazowiecka Uczelnia Publiczna w Płocku
Orcid: 0000-0003-0074-4096

EDUKACJA SEKSUALNA ISTOTNYM ELEMENTEM PROMOCJI ZDROWIA MŁODZIEŻY

SEXUALITY EDUCATION AS AN IMPORTANT PART OF PROMOTING TEENAGERS' HEALTH

Abstrakt

Edukacja seksualna dotyczy zagadnień odnoszących się wprost do obszaru seksualności człowieka, ale obejmujących również tak istotne kwestie, jak komunikacja interpersonalna w związku, świadoma zgoda, odpowiedzialność czy zmiany związane z okresem dojrzewania. Działania o charakterze edukacyjnym muszą być z jednej strony dostosowane do wieku i możliwości rozwojowych odbiorców, z drugiej zaś uwzględniać wiedzę naukową i standardy wypracowane przez ekspertów. Sposób realizacji edukacji seksualnej w poszczególnych krajach europejskich jest zróżnicowany. Edukacja seksualna prowadzona na

Abstract

Sexuality education revolves around issues that directly relate to the area of human sexuality, but additionally involves other relevant matters such as: interpersonal communication in a relationship, conscious consent, responsibility or changes associated with adolescence. Educational activities should be adjusted to the age and developmental abilities of targeted audience. Additionally it has to take into consideration scientific knowledge and standards established by experts in this matter. The way in which sexuality education is implemented in individual European countries varies

plaszczyźnie formalnej może być uzupełniona działaniami nieformalnymi z wykorzystaniem przestrzeni internetowej, gdzie specjaliści wspierają młodych ludzi w poznawaniu tematyki związanej z seksualnością człowieka.

SŁOWA KLUCZOWE

edukacja seksualna, zdrowie, adolescencja, internet

significantly. Sexuality education conducted on a formal foundation may be supplemented by informal activities with the usage of cyber space, where various specialists support young people in getting familiar with the topic of human sexuality.

KEYWORDS

sexuality education, health, adolescence, internet

1. Wprowadzenie

Wokół tematyki edukacji seksualnej narosło w Polsce wiele mitów i pejoratywnych skojarzeń. Tymczasem istnieje uzasadniona mechanizmami rozwojowymi potrzeba wspierania młodych ludzi w kształtowaniu właściwych postaw wobec seksualności i sfery seksualnej człowieka opartych na naukowej wiedzy, obiektywnych podstawach teoretycznych pozbawionych warstwy wartościującej. W czasach powszechnego dostępu do internetu, młodzież kierowana ciekawością poznawczą, bez większych trudności uzyskuje dostęp do interesujących ją treści związanych z szeroko pojętą seksualnością. Samodzielna eksploracja przestrzeni internetowej przez młodych ludzi może jednak skutkować niepełnym, powierzchownym albo błędnym rozumieniem pojęć czy zjawisk odnoszących się do obszaru ich cielesności czy seksualności.

W standardach wydanych przez Biuro Regionalne Światowej Organizacji Zdrowia dla Europy i Federalne Biuro ds. Edukacji Zdrowotnej w Kolonii, odwołano się do definicji edukacji seksualnej wypracowanej przez UNESCO i inne organizacje Narodów Zjednoczonych jako „dostosowany do wieku i kultury sposób nauczania o płci i związkach dostarczający dokładnych, realistycznych, nieosądzających informacji. Edukacja seksualna zapewnia możliwość »badania« własnych wartości i postaw, umożliwiała zdobycie umiejętności podejmowania decyzji, komunikowania się i zmniejszenia ryzyka w odniesieniu do wielu aspektów seksualności” (2012, 20). Edukacja seksualna jest ujmowana holistycznie, z uwzględnieniem aspektów poznawczych, emocjonalnych, społecznych, interaktywnych czy fizycznych seksualności. Z kolei w odniesieniu do seksualności, eksperci akcentują jej powiązanie z różnymi grupami wzajemnie oddziałujących czynników – biologicznych, psychologicznych, społecznych, ekonomicznych, politycznych, etycznych, prawnych, historycznych, religijnych i duchowych (2012, 17, 20).

Naturalnym wsparciem w poznawaniu tematów związanych z seksualnością są rodzice, jednak dla części z nich rozmowa z dorastającym może okazać się zadaniem trudnym, budzącym zawstydzenie, wątpliwości, niepewność. Drugie ważne środowisko funkcjonowania młodych ludzi – szkoła, oferuje przede wszystkim zajęcia wychowania do życia w rodzinie. Istotną rolę mogą odegrać także przedstawiciele grupy rówieśniczej, w której adolescenci w sposób naturalny znajdują oparcie w sytuacjach trudnych, jednak

koleżanki i koledzy nie dysponują fachową wiedzą, opierając się w większym stopniu na własnej intuicji, obserwacjach i doświadczeniach. Przestrzeń internetowa skupia rzesze młodych ludzi wzajemnie udzielających sobie porad i wskazówek w tematyce związanej z seksualnością i zmianami rozwojowymi okresu dojrzewania. Takie miejsca pozbawione kontroli i wsparcia osób dorosłych, w szczególności ekspertów z obszaru seksualności człowieka mogą skutkować powstawaniem błędnych przekonań, wyobrażeń, obaw, ale też beztronski w odniesieniu do własnego zdrowia seksualnego.

W niniejszym artykule podjęta zostanie tematyka edukacji seksualnej, w szczególności w odniesieniu do okresu adolescencji. Zaprezentowany zostanie zarys form i sposobów realizacji edukacji seksualnej w państwach europejskich wyróżniających się najniższym wskaźnikiem urodzeń przez nastolatki. Ukazane zostaną także przykłady inicjatyw z obszaru edukacji seksualnej dotyczących wykorzystania przestrzeni internetowej przez specjalistów do przekazywania młodzieży (a także osobom dorosłym) aktualnej wiedzy.

2. Wyzwania rozwojowe okresu adolescencji, czyli z czego wynika potrzeba edukacji seksualnej młodzieży

Irena Obuchowska (2002, 163-166) zwraca uwagę, iż adolescencja rozpoczyna się czasem intensywnych przemian na wielu płaszczyznach rozwojowych, zmierzających ku stabilizacji w sferze biologicznej, emocjonalnej czy społecznej. Wczesna adolescencja wyróżnia się wzajemnymi oddziaływaniami między funkcjonowaniem psychologicznym, zmianami fizjologicznymi oraz aktywnością środowiska społecznego, w którym szczególną rolę zaczynają odgrywać rówieśnicy. Akcentuje się indywidualność tempa przemian rozwojowych, w ramach którego pojawiają się sytuacje wczesnego i późnego dojrzewania.

Młodzi ludzie nadają konkretne znaczenie dokonującym się przemianom rozwojowym, które mogą być dla nich źródłem pozytywnych bądź negatywnych emocji, czasami zaś odczuć ambiwalentnych – w zależności od tego, na ile pragnienia i oczekiwania są zgodne z faktycznym przebiegiem procesu dojrzewania (Bee 2004, 334-335). Mogą wyrażać dezaprobatę dla zmian w wyglądzie, zwłaszcza jeśli w ich poczuciu wypadają gorzej na tle rówieśników lub wzorców atrakcyjności fizycznej, które obserwują w mediach. To z kolei może mieć konsekwencje psychologiczne w postaci obniżonej samooceny, braku wiary we własne możliwości czy poczucia osamotnienia (Obuchowska 2002, 170-171).

Dojrzewanie społeczne z kolei znajduje odzwierciedlenie w relacjach interpersonalnych z rówieśnikami, jak również rodzicami i innymi znaczącymi osobami dorosłymi. Rośnie znaczenie grupy rówieśniczej, w ramach której dochodzi do wymiany myśli, spostrzeżeń, przekonań, charakterystyczne są dyskusje na tematy ważne dla dorastających, czemu sprzyjają zbiorowe czy zespołowe formy aktywności. Rola rodziców wciąż pozostaje istotna, przy czym młodzi ludzie oraz osoby dorosłe mierzą się z wyzwaniem przeniesienia istniejących więzi emocjonalnych na płaszczyznę w większym stopniu partnerską. Istotnym zadaniem wczesnej adolescencji jest poszukiwanie własnej tożsamości, zaś sposób poradzenia sobie z przypadającym na ten czas kryzysem, jest ważny dla dal-

szego rozwoju osobowości (Obuchowska 2002, 175-179, 184). W ujęciu Erika Eriksona dorastający staje przed zadaniem egzystencjalnym związanym z osiągnięciem określonej tożsamości, co dzieje się poprzez wypróbowywanie siebie w różnych potencjalnych rolach. Szczególnie istotny jest w tym procesie system społeczny, który dostarcza oferty możliwych identyfikacji. Dorastanie kończy proces rozwojowy zorientowany na wykrystalizowanie się ego jednostki (Witkowski 2000, 47-48). O znaczeniu poczucia tożsamości ego świadczą następujące słowa Eriksona (2004, 85-86): „(...) Gdy dziecko czuje, że otoczenie zbyt radykalnie pozbawia je tych form ekspresji, które pozwalają mu rozwijać i integrować następny krok prowadzący do tożsamości ego, będzie się opierał ze zdumiewającą siłą, niczym zwierzę broniące swego życia. Zatem w społecznej dżungli ludzkiej egzystencji nie ma poczucia istnienia bez poczucia tożsamości ego”.

Okres późnej adolescencji to natomiast czas stabilizowania się uczuć w kierunku osiągnięcia dojrzałości w tym zakresie. W rozwoju społecznym obserwowana jest zmiana dotycząca większej roli osób dorosłych, z którymi młodzież częściej nawiązuje przyjazne relacje i dialog, wykazuje otwartość na racjonalną argumentację, prosi o wsparcie. Co ważne, wiek młodzieńczy to czas, w którym „młodzież jest coraz bardziej autonomiczna w myśleniu, cechuje ją twórcze podejście do problemów, wzrastające przekonanie o relatywizmie zjawisk. W coraz większym stopniu przemawiają do młodzieży takie wartości, jak wolność jednostki, jej godność, otwartość i tolerancja wobec innych” (Obuchowska 2002, 189).

Następuje dalszy rozwój logicznego myślenia, wyobraźni, kształtuje się światopogląd, obserwuje się rosnące zainteresowanie życiem osobistym. Krystalizuje się potrzeba seksualna, gdzie typowy dla wczesnej adolescencji stan ogólnego napięcia i pobudzenia seksualnego zamienia się w pełną świadomość pragnień seksualnych (Obuchowska 2002, 187-188, 198).

W polskiej literaturze przedmiotu wskazuje się na systematyczne obniżanie się wieku inicjacji seksualnej (Izdebski i Wąż 2014, 48; Oleszkowicz i Senejko 2018, 262). Zachowania seksualne w okresie adolescencji łączą się z ciekawością, przyjemnością, dumą, ale również obawą przed konsekwencjami takimi, jak niechciane ciążę (Oleszkowicz i Senejko, 2018, 262). Także na podstawie badań własnych Grażyna Jarząbek-Bielecka i wsp. (2012, 829, 833) potwierdzają istotny spadek średniej wieku inicjacji seksualnej kobiet w Polsce, zaś konsekwencją młodego wieku rozpoczęcia aktywności seksualnej mogą być stres emocjonalny, rosnące ryzyko chorób przenoszonych drogą płciową oraz nieplanowane ciążę.

Zgodnie z wynikami zamieszczonymi w raporcie Instytutu Badań Edukacyjnych (2015, 47, 52-54), 51% badanych osiemnastolatków (48% kobiet oraz 53% mężczyzn) zadeklarowało przebycie inicjacji seksualnej, natomiast aż 12% odmówiło udzielenia odpowiedzi na to pytanie. Zapytano ich także o znajomość zagadnień związanych ze zdrowiem seksualnym i reprodukcyjnym. Uzyskane wyniki wskazują na dużą rozbieżność w odpowiedziach prawidłowych w zależności od stwierdzeń, natomiast część badanych posiada błędne wyobrażenia mogące skutkować nieodpowiedzialnymi zachowaniami seksualnymi np. zdaniem ponad połowy badanych stosowanie prezerwatyw wyklucza ry-

zyko zakażenia się chorobami przenoszonymi drogą płciową. Autorzy raportu zwracają także uwagę na brak podstawowych wiadomości, nawet z poziomu szkoły podstawowej, z zakresu budowy i funkcjonowania narządów rozrodczych człowieka u ponad połowy młodych badanych.

W kontekście opisanych w tej części opracowania prawidłowości rozwojowych oraz danych z badań, potrzeba edukacji seksualnej nie powinna budzić wątpliwości. W kolejnym fragmencie tekstu przybliżone zostaną dalsze wyniki raportu przygotowanego przez IBE, jak również komunikat z badań CBOS w obszarze opinii na temat edukacji seksualnej oraz źródeł, z jakich polska młodzież uzyskuje wiedzę na temat seksualności człowieka.

3. Edukacja seksualna w opiniach polskiego społeczeństwa

Przeprowadzone w 2015 r. badania na reprezentatywnej próbie losowej osób osiemnastoletnich oraz próbie rodziców dzieci w wieku 6-17 lat, jak również opracowany na ich podstawie raport IBE pokazały, iż młodzi ludzie wśród trzech najważniejszych dla siebie źródeł wiedzy na temat seksualności człowieka wymieniali koleżanki, kolegów, przyjaciół (56%), rodzinę (39%) oraz nauczyciela wychowania do życia w rodzinie - WDŻ (38%). Na kolejnych miejscach wskazywano m.in. fora internetowe (20%) oraz portale internetowe, Wikipedię, blogi (19%). Inaczej tę kwestię spostrzegają rodzice dzieci w wieku szkolnym, którzy w kontekście źródeł będących nośnikami największej ilości informacji na temat seksualności wskazali kolejno rodzinę (75%), nauczyciela WDŻ (37%) oraz kolegów, koleżanki i przyjaciół (27%). Rodzice nie docenili zatem roli rówieśników, ale także znaczenia źródeł internetowych, takich jak fora (dla 4% badanych było to jedno z trzech najważniejszych źródeł informacji), portale internetowe, Wikipedia, blogi (podobnie odpowiedzi takiej udzieliło 4% badanych rodziców). Również przy uwzględnieniu grup wiekowych, zwłaszcza starszych roczników (12-14- latków oraz 15-17- latków) sytuacja nie ulega zmianie – portale informacyjne, Wikipedia i blogi nie są uwzględnione przez rodziców wśród najważniejszych źródeł informacji, z których w ich przekonaniu dziecko dowiaduje się na temat seksualności człowieka. Bardziej niepokoić może inny wynik – dla 15% badanej młodzieży (w większości chłopców) filmy erotyczne czy pornograficzne stanowią istotne źródło kształtowania przekonań o seksualności. Przeprowadzone badanie pokazało także, że zarówno rodzice dzieci w wieku szkolnym, jak i osiemnastolatki są zgodni co do znaczenia rozmów związanych z rozwojem psychoseksualnym. W kwestiach budzących obawy, część rodziców dostrzega u siebie brak wystarczającej wiedzy dotyczącej tematyki seksualności człowieka oraz akcentuje wątpliwości odnośnie zbyt wczesnego w kontekście wieku i poziomu rozwoju dziecka poruszania zagadnień związanych z seksualnością. Badani dostrzegają znaczącą rolę szkoły, przy czym większość rodziców nie wyklucza potrzeby podejmowania wszystkich istotnych w kontekście seksualności tematów.

Ważne wnioski wynikają także z komunikatu z badań CBOS (2019, 6, 8) przeprowadzonych na reprezentatywnej próbie losowej 1064 dorosłych Polaków. Uzyskane wyni-

ki pokazały, iż większość badanych, w sumie 74%, nie zgadza się z opinią o demoralizującym wpływie edukacji seksualnej na dzieci, przeciwne zaś zdanie wyraziło 19% badanych. Ponadto 70% dorosłych Polaków, z którymi prowadzono wywiady, nie dostrzega związku edukacji seksualnej z wczesnym rozpoczęciem życia seksualnego oraz rozbudzeniem w dzieciach zainteresowania seksem. Przeciwnego zdania było ponownie 19% respondentów. Badani zapytani o źródła, z jakich dzieci i młodzież powinny czerpać wiedzę na temat seksualności człowieka wskazywali rodziców (87%), nauczycieli w szkole, psychologa lub pedagoga szkolnego czy pielęgniarkę (75%). Kolejne miejsce zajęli specjaliści spoza szkoły, jak np. seksuolog (51%), zaś dla 31% badanych znaczące są źródła edukacyjne i informacyjne w postaci filmów czy książek. Zatem, choć największą odpowiedzialność za edukację seksualną badani łączą z domem rodzinnym młodych ludzi, to akcentują także potrzebę wsparcia ze strony szkoły oraz osób profesjonalnie przygotowanych do realizowania edukacji seksualnej. Potwierdzają to wyniki ujęte w raporcie IBE (2015, 59-60), zgodnie z którym badani osiemnastolatki (87% ogółu badanych), jak również rodzice dzieci w wieku szkolnym (88% całości badanych) wskazują na potrzebę realizowania zajęć z zakresu rozwoju psychoseksualnego i seksualności człowieka w szkole. Dodatkowo według ponad połowy (54%) młodych ludzi przedmiot ten powinien być realizowany przez specjalistę spoza szkoły, jak psycholog, lekarz czy edukator seksualny.

Cytowane dane pokazują otwartość znacznej części naszego społeczeństwa na podjęcie dalszych dyskusji w obszarze edukacji seksualnej, której uczestnikami powinni być zarówno jej zwolennicy, jak i przeciwnicy, ale także osoby o postawach neutralnych. Chodzi także o działania uświadamiające w zakresie właściwego rozumienia edukacji seksualnej, opartej na podstawach naukowych, gdzie akcentuje się kwestie intymności, przemian dokonujących się w ciele, miłości i związków interpersonalnych oraz troskę o właściwy rozwój emocjonalny młodych ludzi. Wniosek „o konieczności modyfikacji procesu socjalizacji seksualnej w rodzinie i szkole” formułuje Zbigniew Izdebski i wsp. (2017, 154), opierając się na publikowanych wynikach badań oraz danych na temat aktywności seksualnej młodzieży. O potrzebie „rozwąznanego wspomaganie rozwoju seksualnego człowieka” pisze m.in. Maria Beisert (2010, 14).

W Polsce w 2019 roku na ogółem 374954 żywe urodzenia, 8277 dotyczyło matek w wieku 19 lat i mniej (GUS, 2020, 261). W dalszej części tekstu zaprezentowano sposoby realizacji edukacji seksualnej w państwach europejskich, które wyróżniają się najniższymi liczbami urodzeń w populacji dziewcząt w wieku nastoletnim.

4. Edukacja seksualna w wybranych państwach europejskich

Edukacja seksualna na świecie prowadzona jest w różnorodnych formach. Na podstawie przekazywanych w nich treści wyróżniono trzy kategorie programów (*Standardy edukacji seksualnej w Europie. Podstawowe zalecenia dla decydentów oraz specjalistów zajmujących się edukacją i zdrowiem*, 2012, 15):

1. Typ A – u jego podstaw leży nacisk na abstynencję seksualną do momentu zawarcia związku małżeńskiego;
2. Typ B – abstynencja seksualna jest opcjonalna, występują też treści dotyczące antykoncepcji i bezpiecznego seksu;
3. Typ C – edukacja seksualna ma charakter holistyczny, zawiera pewne elementy typu B, lecz przedstawia je w szerszej perspektywie, wzbogacając o tematykę praw seksualnych, zdrowia i rozwoju jednostki.

Standardy opublikowane przez Światową Organizację Zdrowia (WHO) mieszczą się w typie C, który charakteryzuje się korzystnym wpływem na zachowania seksualne nastolatków i zmniejsza ryzyko nastoletnich ciąż (Kohler, Manhart, Lafferty 2008, 348). Państwa europejskie, które w największym stopniu opierają program edukacji seksualnej na standardach WHO to niektóre państwa nordyckie, Niderlandy, Belgia, Niemcy, Austria, Szwajcaria i od 2015 roku Albania (Ketting i Ivanova 2018b, 26).

W 1955 roku Szwecja została pierwszym państwem na świecie, które wprowadziło obowiązkową edukację seksualną w szkołach. Z biegiem czasu przekazywane treści modyfikowano i uaktualniano, aby były zgodne z wiedzą naukową. Przedmiot, jakim jest edukacja seksualna, charakteryzuje się interdyscyplinarnością, więc za prowadzenie go odpowiada kilku nauczycieli, którzy nauczają treści zgodnie ze swoimi kompetencjami. Są oni także szkoleni podczas specjalnych kursów organizowanych przez jednostki samorządowe, uniwersytety i organizacje pozarządowe. Na lekcjach w Szwecji poruszane są tematy związków międzyludzkich, równości, odpowiedzialności, świadomej zgody, praw człowieka, a także biologicznych aspektów seksualności – reprodukcji, budowy narządów płciowych, chorób przenoszonych drogą płciową. W mniejszym stopniu omawia się kwestie HIV/AIDS, przyjemności seksualnej, roli mediów społecznościowych, przemocy. Zajęcia z zakresu edukacji seksualnej zaczynają się w przedszkolu i trwają do końca szkoły średniej. Poza środowiskiem szkolnym, młodzi ludzie mogą korzystać z usług centrów młodzieżowych czy organizacji pozarządowych. W ich ramach organizuje się wykraczającą ponad poziom szkolny edukację seksualną, w szczególności dedykowaną dla grup mniejszościowych – społeczności LGBT+, osób HIV+, młodzieży pracującej seksualnie czy osób z niepełnosprawnościami. Wśród inicjatyw wymienia się szkolenia dotyczące seksualności dedykowane osobom pracującym z migrantami, a także trzy sesje trwające trzy godziny dla nowoprzybyłych obcokrajowców (zarówno w wieku szkolnym, jak i dorosłych). Młodzi ludzie mogą nieodpłatnie skorzystać z opieki młodzieżowych centrów zdrowia seksualnego, w których do 18. tygodnia ciąży mogą bezpiecznie przeprowadzić terminację. Antykoncepcja awaryjna sprzedawana jest bez recepty w aptekach. Prezerwatywy są szeroko dostępne w sklepach, jak również w szkołach. Aby zachęcić młodzież do stosowania antykoncepcji i uczynić ją powszechną, przyznano na nią specjalną dotację dla osób do 25. roku życia. Dzięki temu zakup nie stanowi problemu – koszt rocznego stosowania tabletek antykoncepcyjnych wynosi około 10 dolarów (w przybliżeniu – 40 złotych) (Ketting i Ivanova, 2018b, 152-157). Należy podkreślić, iż Szwecja posiada jeden z najniższych wskaźników urodzeń przez dziewczęta w wieku 15-19 lat, a wynosi on 6 na 1000 (Ketting i Ivanova, 2018a, 5).

Kolejnym państwem, w którym sposób realizacji edukacji seksualnej przynosi efekty, jest Szwajcaria. Świadczą o tym dane, jakie podają Ketting i Ivanova (2018a, 5) z których wynika, że Szwajcaria posiada najniższy w Europie wskaźnik urodzeń wśród dziewcząt w wieku 15-19 lat, a wynosi on 3 na 1000. Szwajcaria razem z Niderlandami są państwami z najmniejszym w Europie odsetkiem 15-latków, którzy odbyli inicjację seksualną (15%). Edukacja seksualna w Szwajcarii nie jest przedmiotem obowiązkowym, choć domyślnie każdy uczeń jest na nią zapisany. Przedmiot rozpoczyna się w przedszkolu i trwa do końca szkoły ponadpodstawowej (to jest przez cały okres trwania obowiązku szkolnego). Biorąc pod uwagę podział administracyjny Szwajcarii i dużą niezależność kantonów, panujący system edukacji seksualnej przedstawić można jedynie w zarysie. Część treści przekazywana jest w ramach oddzielnego przedmiotu, a część włączono do innych. W prowadzeniu lekcji zaangażowani są zarówno nauczyciele, medycy, przedstawiciele wspólnot religijnych (dotyczy to kantonów włoskojęzycznych), jak i specjaliści z organizacji pozarządowych. Najobszerniej omawiane tematy dotyczą dostępu do zabiegu przerywania ciąży, świadomej zgody i płciowości. W węższym zakresie naucza się o orientacjach seksualnych, przemocy domowej, prawach człowieka i czerpaniu przyjemności z życia seksualnego. W kantonach francuskojęzycznych niemal wszyscy nauczyciele przechodzą specjalne szkolenie do wykładania edukacji seksualnej. W pozostałych jednostkach prowadzący mają do dyspozycji materiały przygotowane przez wydawnictwa, a także Fundację dla Zdrowia Seksualnego (SRHR-NGO). Poza środowiskiem szkolnym, szwajcarska młodzież może korzystać z oferty organizacji pozarządowych, uczniowskich, jak i religijnych. Między innymi SRHR-NGO zamieszcza on-line treści dla osób LGBT+ czy osób z niespełnosprawnościami. Antykoncepcja awaryjna dostępna jest w aptekach bez recepty i granicy wiekowej. Podobnie jest z prezerwatywami i innymi środkami zapobiegania zapłodnieniu – można kupić je bez względu na wiek. Zabieg przerywania ciąży wykonywany jest również osobom w każdym wieku. Warto wspomnieć, że temat edukacji seksualnej budzi kontrowersje wśród bardziej konserwatywnej części społeczeństwa (Ketting i Ivanova, 2018b, 158-161).

Wziąwszy pod uwagę liczbę urodzeń wśród dziewcząt w wieku 15-19 lat, Niderlandy plasują się zaraz za Szwajcarią (4 na 1000). Młodzież z tego państwa znajduje się w europejskiej czołówce jeśli chodzi o korzystanie z antykoncepcji. Swoją rolę w tym ma edukacja seksualna, jaką młodzież otrzymuje w szkole (Ketting i Ivanova 2018b, 29, 31). Zajęcia z zakresu edukacji seksualnej są w Niderlandach obowiązkowe dla każdego ucznia, począwszy od przedszkola. Jednocześnie nie istnieje ona jako oddzielny przedmiot i nie posiada tym samym ściśle określonego sylabusu. Tematy związane z seksualnością porusza się na lekcjach biologii, socjologii czy edukacji obywatelskiej. Nauczyciele w swojej praktyce opierają się na standardach Światowej Organizacji Zdrowia (WHO). Choć nie wymaga się, aby prowadzący posiadali specjalne kwalifikacje do nauczania w tym obszarze, niektórzy z nich biorą udział w warsztatach lub szkoleniach. Nauczyciele chętnie korzystają z przygotowanych przez organizacje pozarządowe (na przykład Rutgers, SoaAids, Niderland) materiałów, które uwzględniają standardy WHO (Ketting i Ivanova, 2018b, 134).

W Polsce na płaszczyźnie formalnej młodzież ma możliwość uczestniczenia w zajęciach szkolnych wychowania do życia w rodzinie, które prowadzone są w oparciu o typ A programu edukacji seksualnej. Ponadto młodzi ludzie coraz chętniej korzystają z internetu, aby zdobyć wiedzę na tematy związane z seksualnością. Jak wskazują Ketting i Ivanova (2018b), nie powinno to być postrzegane jako opozycja do edukacji formalnej, a jedynie jako jeden z elementów składających się na ogół źródeł. Przykłady inicjatyw związanych z edukacją seksualną w Polsce, ale realizowanych na płaszczyźnie nieformalnej zaprezentowano poniżej.

5. Niektóre inicjatywy związane z edukacją seksualną w Polsce

Jedną z dostępnych opcji stanowią grupy tematyczne na Facebooku. „Sypialniawka” gromadzi 80 tysięcy członków. Każdy z nich może zadać pytanie czy podzielić się swoimi wątpliwościami (również anonimowo), otrzymując odpowiedzi od osób należących do tej społeczności. Grupa posiada również kilkudziesięciu mentorów, do których można zwrócić się z prośbą o pomoc. Owymi mentorami są zarówno osoby zajmujące się zawodowo pomocą psychologiczną i seksuologiczną, jak i studenci kierunków z nią związanych. Wśród mentorów znaleźć też można osoby, które jedynie interesują się tematami związanymi z seksualnością, co może budzić wątpliwości co do jakości i poziomu merytorycznego oferowanej przez nich pomocy. Analizując posty publikowane przez członków grupy można odnieść wrażenie, że nie dotyczą one tak elementarnych treści, jak na przykład metody antykoncepcji czy lęk przed niechcianą ciążą, lecz raczej kwestii związanych z komunikacją interpersonalną w związku, pracą seksualną czy technikami i osiąganiem przyjemności z czynności seksualnych. Na łamach grupy często porusza się tematykę wykorzystywania seksualnego. Wśród omawianej społeczności przeprowadzono ankietę, z której wynika, że spośród 4172 osób, które wzięły w niej udział, 1870 (44,82%) doświadczyło gwałtu, a 3309 (79,31%) molestowania seksualnego. Nie są to oczywiście badania naukowe, jednak ich wynik wskazuje na istniejący problem przemocy seksualnej, której doświadczają młodzi ludzie, ale której są także sprawcami. Prowadzi to do wniosku, że tematyka świadomej zgody, wyznaczania i respektowania granic powinna być uwzględniona, omawiana i powtarzana już od najwcześniejszych etapów edukacji seksualnej.

Kolejną wartą odnotowania inicjatywą jest SexEd.pl, czyli fundacja utworzona przez modelkę, Anję Rubik. Jej założenie zapoczątkowało wydanie książki „#sexedpl. Rozmowy Anji Rubik o dojrzewaniu, miłości i seksie”, na łamach której przedstawiono wywiady z osobami profesjonalnie związanymi z obszarem zdrowia seksualnego. Zawarte w niej informacje opierają się na aktualnej wiedzy naukowej. Fundacja działa również w internecie, korzystając z platform szeroko używanych przez młodzież – TikTok, Facebook, Instagram, a także przez oficjalną stronę internetową – www.sexed.pl. Zamieszczane treści mają charakter edukacyjny, a poruszane tematy dotyczą między innymi zmian wiążących się okresem dojrzewania, antykoncepcji, seksualności osób z niepełnosprawnościami, świadomej zgody, samoakceptacji, różnorodności, przyjemności płynącej ze

sferę seksualnej. Co istotne, zadbano o inkluzywność w treściach – język nie wyklucza osób niebinarnych, na fotografiach i materiałach video przedstawione są osoby o różnym kolorze skóry i orientacji seksualnej. Inne inicjatywy powstałe dzięki fundacji to anonimowe konsultacje online z psycholożkami i seksuolożkami, projekty edukacyjne, kampanie społeczne, projekty artystyczne, filmowe, modowe, udział w konferencjach naukowych i festiwalach. SexEd.pl szeroko współpracuje ze znanymi osobami i firmami, co sprawia, że zamieszczane treści mają szansę dotrzeć do większej ilości odbiorców.

Projekt „WdŻ dla zaawansowanych” został założony przez psycholożkę i edukatorkę seksualną, Tosię Kopyt, która na co dzień pracuje w szkole. W ramach tej inicjatywy powstała strona internetowa, profil na Instagramie, Facebooku, kanał na YouTube i Spotify. Publikowane treści dotyczą świadomej zgody, związków, tożsamości psychoseksualnych, ciała pozytywności, menstruacji, antykoncepcji. Autorka zamieszcza również wiele artykułów skierowanych do rodziców, którzy chcieliby poszerzyć swoją wiedzę przed rozmową z dziećmi na tematy związane z seksualnością bądź martwią się zachowaniem swojego dziecka. Dla nich to utworzyła grupę na Facebooku „WdŻ dla rodziców”. Na stronie internetowej projektu znajdują się też recenzje książek dotyczących seksualności. W ramach swojej działalności autorka organizuje warsztaty dla dzieci i młodzieży pt. „Mam ciało i co w związku z tym?”.

Powyższe przykłady nie wyczerpują wszystkich dostępnych w Internecie przedsięwzięć z obszaru edukacji seksualnej adresowanych do młodzieży, ale także osób dorosłych czy rodziców. Szczególnie ważne przy organizowaniu tego typu działań, jest zapewnienie merytorycznej opieki i kontroli specjalistów, dzięki czemu młodzi ludzie mogą uzyskać wsparcie ekspertów i odpowiedzi na interesujące ich zagadnienia w oparciu o współczesne osiągnięcia naukowe. Zapobiega to powstawaniu i utrwalaniu błędnych przekonań i oczekiwań dotyczących sfery ich cielesności i seksualności, które często są efektem czerpania informacji z nierzetelnych i nienaukowych źródeł, jak przestrzeń wirtualna poza kontrolą specjalistów.

Podsumowanie

Edukacja seksualna jest wciąż spostrzegana w Polsce jako temat trudny i budzący silne emocje, często przenoszony na grunt wartości, z pewnością dlatego, że dotyczy bardzo wrażliwej i intymnej płaszczyzny życia każdego człowieka. Jednak pierwsze słowo tego wyrażenia – „edukacja” – powinno implikować obiektywne i „chłodne” podejście, a zatem takie, które przede wszystkim będzie się odwoływać do wiedzy popartej badaniami naukowymi.

Młodzież stanowi grupę, która w sposób szczególny potrzebuje edukacji seksualnej. Dzieje się tak dlatego, że adolescencja to czas, kiedy młody człowiek zaczyna zastanawiać się, poszukiwać, wątpić, analizować, sprawdzać, eksperymentować w różnych obszarach życia, na co wpływ mają przede wszystkim zmiany rozwojowe w sferze poznawczej i społecznej. Nie sposób zatrzymać to, co stanowi część procesu rozwojowego, natomiast

istotne jest, aby młodzież otrzymywała rzetelne i zgodne z naukową wiedzą odpowiedzi na pytania dotyczące seksualności. Można do tego celu wykorzystać przestrzeń internetową, ale powinna ona stanowić jedynie uzupełnienie formalnej edukacji seksualnej.

Zaprezentowane w niniejszym opracowaniu – jedynie w zarysie – formy i sposoby realizacji edukacji seksualnej w niektórych państwach europejskich, takich jak Szwecja, Niderlandy czy Szwajcaria, szczególnie na tle programu obowiązującego w naszym kraju, sprawiają wrażenie „odważnych”, dla niektórych nawet kontrowersyjnych, jednak wyraźnie przyczyniają się one do niskiego wskaźnika matek w wieku nastoletnim. Niemożliwym, a nawet bezcelowym byłoby proste przenoszenie rozwiązań innych krajów na grunt edukacji w Polsce, gdyż te działania są skuteczne w określonych uwarunkowaniach społeczno-kulturowych. Dalsza dyskusja w obszarze edukacji seksualnej w Polsce wydaje się nieunikniona, na co wskazują dane ujęte w raporcie IBE oraz komunikacie z badań CBOS. Ważne, aby w ramach owej dyskusji wypracować taki model edukacji seksualnej, który będzie oparty na obowiązujących w tym zakresie standardach europejskich i światowych przygotowanych przez specjalistów z zakresu zdrowia i edukacji.

Literatura

- Bee, Helen. 2004. *Psychologia rozwoju człowieka*. Poznań: Zysk i S-ka Wydawnictwo.
- Beisert, Maria. 2010. O rozważnym wspomaganium rozwoju seksualnego człowieka. *Kwartalnik Pedagogiczny*, 2, 13-36.
- Biuro Regionalne Światowej Organizacji Zdrowia dla Europy i Federalne Biuro ds. Edukacji Zdrowotnej (BZgA). 2012. *Standardy edukacji seksualnej w Europie. Podstawowe zalecenia dla decydentów oraz specjalistów zajmujących się edukacją i zdrowiem*. Dostęp: 18.07.2021. https://www.bzga-whocc.de/fileadmin/user_upload/Dokumente/WHO_Bzga_Standards_polnisch.pdf.
- Centrum Badania Opinii Społecznej. 2019. *Opinie o warszawskiej karcie LGBT+ i edukacji seksualnej w szkołach*. Dostęp: 25.03.2021. https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2019/K_066_19.PDF.
- Erikson, Erik H. 2004. *Tożsamość a cykl życia*. Poznań: Zysk i S-ka Wydawnictwo.
- GUS. 2020. *Rocznik Demograficzny*. Warszawa.
- Instytut Badań Edukacyjnych. 2015. *Opinie i oczekiwania młodych dorosłych (osiemnastoletków) oraz rodziców dzieci w wieku szkolnym wobec edukacji dotyczącej rozwoju psychoseksualnego i seksualności. Raport z badania*. Warszawa: IBE.
- Izdebski, Zbigniew i Krzysztof Wąż. 2014. Zdrowie seksualne i reprodukcyjne młodzieży. *Zdrowie Publiczne i Zarządzanie*, 12, 1, 45-55.
- Izdebski, Zbigniew i inni. 2017. Społeczno-demograficzne i rodzinne uwarunkowania pierwszych doświadczeń seksualnych i inicjacji seksualnej młodzieży. *Zdrowie Publiczne i Zarządzanie*, 15, 2, 144-155.
- Jarząbek-Bielecka, Grażyna i inni. 2012. Aktywność seksualna dziewcząt. Aspekty medyczne i prawne. *Ginekologia Polska*, 83, 827-834.

- Ketting, Evert and Olena Ivanova. 2018a. *Regional Overview of the Status of Sexuality Education in 25 Countries of the WHO European Region*. Dostęp: 15.07.2021. Pobrano z: https://www.bzga-whocc.de/fileadmin/user_upload/Dokumente/BZgA_Regional_Overview_online_EN.pdf.
- Ketting, Evert and Olena Ivanova. 2018b. *Sexuality Education in Europe and Central Asia: State of the Art and Recent Developments*. Dostęp: 15.07.2021. https://www.bzga-whocc.de/fileadmin/user_upload/Dokumente/BZgA_Comprehensive%20Country%20Report_online_EN.pdf.
- Kohler, Pamela K., Manhart, Lisa E. and William E. Lafferty. 2008. Abstinence-Only and Comprehensive Sex Education and the Initiation of Sexual Activity and Teen Pregnancy. *Journal of Adolescent Health*, 42(4), 344-351. DOI: 10.1016/j.jadohealth.2007.08.026.
- Obuchowska, Irena. 2002. Adolescencja. W: *Psychologia rozwoju człowieka*, t. 2, red. Barbara Harwas-Napierała, Janusz Trempała, 163-201. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Oleszkowicz, Anna i Alicja Senejko. 2018. Dorastanie. W: *Psychologia rozwoju człowieka*, red. Janusz Trempała, 259-286. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Witkowski, Lech. 2000. *Rozwój i tożsamość w cyklu życia. Studium koncepcji Erika H. Eriksona*. Toruń: Wydawnictwo WIT-GRAF.

Informacje o Autorkach:

Mgr Joanna Maciejewska, zainteresowania naukowe: psychologia kliniczna, psychologia LGBT+, tożsamość psychoseksualna, suicydologia.

Kontakt:

e-mail: maciejewska.joanna@op.pl

Dr Beata Płacziewicz, zainteresowania naukowe: psychologia rozwojowa i wychowawcza, edukacja integracyjna i włączająca, kształcenie specjalne

Kontakt:

e-mail: b.placziewicz@mazowiecka.edu.pl;

Adres korespondencyjny:

Mazowiecka Uczelnia Publiczna w Płocku,
Wydział Nauk Humanistycznych i Informatyki,
ul. Gałczyńskiego 28, 09-400 Płock.